

*Цветаєва О. В.,**кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри іноземних мов для інженерно-технічних
та природничих спеціальностей**факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*

ЛІНГВОДИДАКТИКА І ПРАГМАЛІНГВОДИДАКТИКА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Анотація. У статті досліджується термінологічний і науковий контекст, що має безпосередній стосунок до проблем вивчення іноземної мови, а саме лінгводидактика і прагмалінгводидактика; подано основні категорії лінгводидактики – система навчання, цілі, контент, засоби й технології навчання іноземної мови; прагмалінгводидактики – ситуативна варіативність уживання мови.

Ключові слова: навчання іноземної мови, лінгводидактика, прагмалінгводидактика.

Постановка проблеми. Стаття присвячена питанню, що стосується термінологічного інструментарію сфери освіти (у цьому випадку лінгводидактики) як частини загальної проблематики, пов'язаної з навчанням іноземної мови.

Аналіз науково-методичної літератури із цієї проблеми й педагогічний досвід автора показують, що, незважаючи на значну кількість досліджень проблем під час навчання іноземної мови, сьогодні на практиці її інноваційні форми використовуються недостатньо мірою.

Серед методистів немає єдиної думки з питання, є лінгводидактика й методика навчання іноземних мов різними науками чи їх зміст збігається. Прихильники концепції, що лінгводидактика й методика навчання іноземних мов – різні науки, стверджують, що лінгводидактика досліджує загальні закономірності навчання мов, формулює загальні закономірності, які стосуються способів засвоєння іншомовних знань, формування навичок, умінь. Методика навчання іноземних мов займається пошуком ефективних шляхів навчання конкретної мови в певних навчальних умовах. Дослідники, які вважають, що зміст лінгводидактики й методики навчання іноземних мов збігається, вбачають лише термінологічні відмінності в назві двох дисциплін. Інші науковці розглядають лінгводидактику як науку, що включає теоретичну і практичну методики навчання мов.

Об'єкт дослідження – методологічна основа навчально-педагогічного процесу навчання іноземної мови з метою формування основних лінгвістичних компетенцій.

Мета статті – уточнення ключових понять «лінгводидактика» і «прагмалінгводидактика»; систематизація основних підходів до проблем лінгводидактики та прагмалінгводидактики у вітчизняній і зарубіжній науці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз сучасних українських і зарубіжних публікацій свідчить про те, що, починаючи з 1970-х рр., методична наука прагне зміцнити свої теоретичні основи за рахунок здійснення справді інтегративного підходу до визначення основних закономірностей педагогічного процесу навчання іноземних мов з метою створення об'єктивної наукової основи для оцінювання ефективності методів

навчання та їх подальшого розвитку. Іншими словами, відзначається загальна спрямованість на посилення теоретичної бази методичної науки за рахунок лінгводидактичних даних, що дають змогу зорієнтуватися в поліфонії методичних думок, які мають часом суперечливий характер і нерідко недостатньо обґрунтовані в теоретичному плані. Однак однозначної думки щодо статусу лінгводидактики як науки, її об'єкта і предмета дослідження немає.

Так, в українській науці відстоюється точка зору, що лінгводидактика є загальною теорією оволодіння й володіння мовою в умовах навчання, теорією «придбання» мови або свого роду лінгвістичною антропологією, яка виступає як «метатеорія» для розробки модусу виробництва методик навчання іноземних мов. У певному сенсі таке розуміння лінгводидактики як науки близьке до окремих аспектів прикладної лінгвістики (Applied Linguistics), що розвивається в англійських країнах.

Лінгводидактика – наукова дисципліна, яка бере свій початок із 1970-х рр. Починаючи із цих років, методична наука прагне зміцнити свої теоретичні основи за рахунок здійснення справді інтегративного підходу до визначення основних закономірностей педагогічного процесу навчання іноземних мов з метою створення об'єктивної наукової бази для оцінювання ефективності методів навчання і їх подальшого вдосконалення. Справа в тому, що саме в цей період у більшості розвинених країн світу, в тому числі й в Україні, виникла нова соціально-економічна та політична ситуація, відмінною особливістю якої є інтеграційні тенденції в усіх сферах людської діяльності представників різних культур. У цих умовах практичне володіння іноземними мовами стало нагальною потребою людей. «Необхідність задовольнити ці різноманітні потреби стимулювала створення гнучкої та варіативної системи форм, засобів і способів навчання іноземних мов, розробку різних методичних підходів» [1, с. 13–18].

Теоретичні засади досліджень із педагогіки, дидактики, психолінгвістики та лінгводидактики заклали вчені: С. Архангельський (1980 р.) [2], В. Бондар (1996 р.) [3] та ін., продовжували науковці: Н. Баранник (2004 р.) [4], Ф. Бацевич (2004 р.) [5], Н. Гальськова (2005 р.) [6], В. Мороз (2003 р.) [7] та ін.

Різноманіття варіантів навчання іноземних мов і навчальних засобів висуває нові вимоги до вчителя/викладача, якому в нових педагогічних умовах необхідно вміти діяти не за чітко запропонованими правилами, а згідно з власним усвідомленим вибором із багатьох можливих методичних систем тієї, яка більшою мірою є адекватною умовам навчання. Для цього йому також необхідно знати, що потрібно розуміти під «володінням мовою» і за якими законами протікає процес оволодіння мовою

в навчальних умовах. Нова освітня «ідеологія» зажадала переосмислення методичних проблем із погляду процесів оволодіння студентами мовою в різних навчальних умовах. Ідеться про отримання об'єктивних даних оволодіння мовою, підкріплених не так емпіричними дослідженнями на матеріалі конкретної мови (ці дані випливають із галузі приватної методики), а глибоким теоретичним обґрунтуванням усіх факторів, що впливають на процес оволодіння іноземною мовою незалежно від конкретних умов навчання.

Іншими словами, у зарубіжній і вітчизняній методичній науці відзначається загальна спрямованість на посилення її теоретичної бази за рахунок лінгводидактичних даних, що дає змогу орієнтуватися в різноманітні методичних думок і підходів, які мають часом суперечливий характер і нерідко недостатньо обґрунтовані в теоретичному плані.

Процес оволодіння мовою в навчальних умовах є предметом зацікавленості психологів, психолінгвістів, лінгвістів і методистів. Водночас підійти до осмислення цього процесу лише з позиції тієї чи іншої окремої дисципліни – значить не отримати повної картини, яка б показала механізм засвоєння мови в навчальних цілях. Зробити це дає можливість тільки лінгводидактика, бо вона, будучи інтегративною наукою, покликана подати як опис механізмів засвоєння мови, так і специфіку управління цими механізмами в навчальних умовах.

В основі розробленої В. Райніке концепції лежить ідея про існування трьох самостійних і разом із тим взаємопов'язаних наукових дисциплін, що становлять теорію навчання іноземних мов: 1) теорії оволодіння мовою, або лінгводидактики; 2) дидактики іноземної мови; 3) методики навчання конкретної мови, або приватної методики [8, с. 257–263].

Спільність названих вище наукових дисциплін зумовлена тим, що в центрі їх досліджень знаходиться здатність людини користуватися мовним кодом з метою комунікації. Висування здібності людини здійснювати мовне спілкування в ранг центральної категорії названих вище наук є досить прогресивним, так як тільки в цьому випадку можна говорити про те, що предметом інтересів учених, котрі займаються багатоаспектними проблемами навчання іноземних мов, стає мовна особистість.

Говорячи про специфіку наукових галузей, що є складовими теорії навчання іноземних мов, відзначимо, що вона (специфіка) пов'язана з різним ставленням кожної з них до головної категорії дослідження – здатності до мовного спілкування. Так, лінгводидактика вивчає проблеми, пов'язані з аналізом, управлінням і моделюванням процесів оволодіння мовою. При цьому мова йде про опис і пояснення механізмів і внутрішніх структурно-утворюючих процесів оволодіння мовою, як рідною, так й іноземною. Для фахівця, котрий займається дидактичними питаннями, здатність до мовного спілкування є стратегічною метою навчання, тоді як предметом приватної методики є процес передачі й засвоєння (вивчення) здатності до спілкування іноземною мовою з урахуванням конкретних умов навчання.

Оскільки методист займається питаннями формування здатності до спілкування мовою, що вивчається, він повинен володіти знаннями особливостей процесу оволодіння цією здатністю. Однак сама методика не формує подібні знання, вона бере їх з інших галузей знань, насамперед із дидактики. Остання є наукою про загальні закономірності навчання будь-якої мови [9, с. 12–18].

Визнаючи важливість проведення лінгводидактичних досліджень, не можна не відзначити помилковість пов'язання лінгводидактики виключно з лінгвістикою. Незважаючи на те

що саме лінгвістика є тим істотним чинником, який становить специфіку методики навчання іноземних мов, необхідно врахувати багатофункціональність і багатоаспектність процесу навчання предмета. Міждисциплінарний лінгводидактичний підхід до аналізу зазначених проблем базується на даних філософії мови, лінгвістики, психології, теорії міжкультурної комунікації, теорії оволодіння другою (нерідною) мовою, психолінгвістики тощо. При цьому лінгводидактика не є обґрунтуванням тієї чи іншої приватної мовної методики. Будучи однією з галузей методичної науки, «яка обґрунтовує змістові компоненти освіти, навчання в їх нерозривному зв'язку з природою мови і природою спілкування як соціального феномена, який визначає сутність мовних творів, в основі яких лежать механізми соціальної взаємодії індивідів» [6, с. 81], лінгводидактика є методологічним аспектом теорії навчання. Це означає, що ця наука покликана розробляти основи методології навчання іноземних мов стосовно різних результатів цього процесу. Вона дає змогу виявити об'єктивні закономірності, згідно з якими повинна будуватися модель навчання іноземних мов, у центрі якої знаходиться білінгвальна (полілінгвальна) і бікультурна (полікультурна) мовна особистість учня. Лінгводидактика як наука покликана осмислити й описати лінгвокогнітивну структуру мовної особистості, обґрунтувати умови та закономірності її розвитку як бажаного результату в процесі викладання й вивчення іноземної мови, а також вивчити специфіку як об'єкт засвоєння/викладання (мови, мовної картини світу носія мови, що вивчається), так і взаємодію всіх суб'єктів цього процесу, природу помилок (мовних, краєзнавчих і, більш ширше, культурологічних) і механізм їх усунення. Велику перспективність має дослідження особливостей навчання й засвоєння мови в контексті багатомовності, індивідуальних і культурних особливостей студентів, їхньої вікової специфіки, факторів, що визначають повноту/неповноту володіння мовою, тощо [6, с. 81–88].

Отже, актуальність лінгводидактичних досліджень зумовлена необхідністю створення об'єктивної наукової основи для оцінювання ефективності методів навчання та їх подальшого розвитку, методів, в основі яких лежить насамперед ідея про формування мовної особистості.

Вітчизняні лінгводидактичні традиції протягом десятиліть були основними орієнтирами в мовній підготовці студентів і методиці навчання іноземних мов як спеціальності. Однак сучасна вища освіта потребує змін у мовній підготовці студентів як у методиці, засобах навчання, так і в його змісті. Студенти неповною мірою можуть оперувати різними регістрами мовного спілкування іноземною мовою, нерідко мають місце невідповідності синтаксичного та лексичного аспектів мовлення.

Володіння іноземною мовою як спеціальністю необхідно в тих випадках, коли воно має прагматичний характер і фахівець здатний ефективно використовувати свої іншомовні компетенції у сфері професійної діяльності [10, с. 23–24]. Прагматизація іншомовної діяльності студентів стала однією з гострих проблем і їх мовної підготовки.

Інтеграція прагматики, соціолінгвістики та методики викладання іноземних мов зумовила новий напрям у методиці, який отримав робочу назву «прагмалінгводидактика».

Метою прагмалінгводидактики є дослідження проблем навчання іншомовної комунікативної компетенції, що дає змогу тим, хто вивчає, адекватно брати участь у реальній міжкультурній комунікації залежно від ситуації спілкування (формальної чи неформальної, нейтральної).

Пріоритетним завданням прагмалінгводидактики є практична реалізація підготовки студентів до тих глобальних змін, які відбуваються в сучасній англійській мові, що забезпечує розвиток діапазону іншомовної комунікації, становлення вміння чітко, ясно, логічно й точно висловлювати думки, адекватно використовуючи мовні засоби відповідно до функціонального стилю мовного спілкування.

Аналізуючи практику викладання англійської мови з позиції сучасних уявлень про мету й завдання розвитку міжкультурної комунікативної компетенції студентів, розвитку їхніх здібностей як міжкультурних комунікантів, можна дійти висновку, що у сформованих умовах потрібні підручники та навчальні посібники нового покоління, створені з урахуванням прагмалінгводидактичного аспекту навчання іноземних мов.

Прагмалінгводидактичним поглядом на зміст навчання іноземних мов зумовлено розширення міжкультурних знань студентів, під якими в сучасному освітньому просторі маються на увазі знання й розуміння подібностей і відмінностей між культурами рідної країни та країни, що вивчається, знання й розуміння регіонального та соціального розмаїття обох країн, а також знання більш широкого кола світових культур [11, с. 10–13].

На думку А. Акопянц, якісні показники іншомовної комунікативної компетенції студентів досягнуть більш високого рівня, якщо цілеспрямовано забезпечити прагматизацію іншомовного мовлення студентів засобами мовного матеріалу, адекватного сучасного образу мови, який дасть майбутнім фахівцям змогу брати участь у реальній міжкультурній комунікації, відповідній принаймні трьом функціонально-стилістичним реєстрам мовного спілкування (формальному, нейтральному та неформальному) [12, с. 17–21].

Не відкидаючи фундаментальних принципів вітчизняної лінгводидактики, а саме: особистісно-орієнтованої спрямованості навчання, когнітивної спрямованості навчання, міжкультурної спрямованості процесу навчання автономії студента в навчальній діяльності, докладності процесу навчання іноземним мовам – й акцентуючи увагу на прагматичному аспекті, виділили такі основні принципи прагмалінгводидактики:

1. Прагматизація іншомовної комунікативної діяльності студентів.

У центрі уваги прагмалінгводидактики – взаємозв'язок мови та середовища її функціонування, мовних структур, з одного боку, і діяльнісних структур – з іншого. Прагматика в цій концепції встановлює, які цілі й результати використання мови в мовній діяльності. Мається на увазі прагматика іншомовної комунікації, до якої можна зарахувати не тільки правила спілкування, а й знання закономірностей зовнішнього світу загалом. Ефективним засобом прагматизації мовлення студентів англійською мовою є новітні результати генезису лексичного складу англійської мови, в тому числі й аббревіатури, використовувани в мові самостійних повноскладних лексичних одиниць, запозичень від інших мов, які збагачують лексикон сучасної англійської мови.

2. Урахування тенденції розвитку мови, що вивчається.

У сучасному культурно-прагматичному просторі, який оточує людину, з'являються все нові мовні явища, що становлять невід'ємну частину повсякденного життя іншомовної спільноти, відображають події, явища, стилі, погляди, нові течії в мистецтві, літературі тощо. Оскільки будь-яка модель навчання іноземних мов, на думку Ю. Караулова, будується на «об-

разі мови», наявному в лінгвістиці в кожен конкретний період часу, то очевидним є те, що сучасний «образ мови» повинен використовуватися в лінгводидактичних цілях. Володіння студентом новітнім шаром лексики іноземної мови необхідно, оскільки це допоможе йому краще орієнтуватися в сучасному іншомовному інформаційному середовищі, продуктивно використовувати мультимедійні ресурси та комп'ютерні технології [13, с. 200–203].

3. Урахування функціонально-стилістичного реєстру мовного спілкування.

Іншомовну комунікативну компетенцію студентів можна вважати сформованою достатньою мірою для професійної діяльності лише в тому випадку, якщо студент, майбутній фахівець із міжкультурної комунікації, буде здатний адекватно брати участь у реальній міжкультурній комунікації, вільно спілкуючись у різних мовних реєстрах і залежно від комунікативної ситуації обирати відповідний стиль спілкування від формального до неформального.

4. Граничність стилістичного зниження мови.

Прагматизація іншомовного мовлення студентів за рахунок використання новітнього шару лексичного складу іноземної мови – це не навмисне зниження реєстра мовного спілкування мови та культури іншомовного спілкування, а лінгводидактично виправдана модель (форма) мовної підготовки студентів до реальної міжкультурної комунікації, це вправи для розвитку мовного чуття й культури спілкування іноземною мовою.

5. Опосередкованість міжкультурної комунікації в аудиторних умовах.

Однією з істотних особливостей міжкультурної комунікації в навчанні іноземної мови, на думку Н. Баришнікова, є те, що підготовка до реальної міжкультурної комунікації полягає в тренувальній комунікації іноземною мовою зі своїми однолітками, котрі належать до однієї культури, і має опосередкований характер, оскільки процес навчання іноземної мови здійснюється поза мовним середовищем, далеко від реального функціонування досліджуваних мови та культури [6, с. 10–13]. Цю реальність викладачам іноземної мови не можна не враховувати під час підбору матеріалів і розробки технологій навчання, які повинні створювати спільну прагматичну територію й загальну інформаційну зону, коли студенти спільно поділяють значення лінгвістичних категорій і, відповідно, вибирають реєстри мовного спілкування. Однією з таких технологій можуть бути прагмакомунікативні комплекси, які підвищують ефективність придбаних знань і вмінь.

Висновки. Отже, розроблена концепція прагмалінгводидактичного навчання сучасної англійської мови та система технологій, яка її забезпечує, мають універсальний характер і можуть застосовуватись у навчанні іноземних мов у різних умовах. Навчальні прагмакомунікативні комплекси можуть розроблятися на іншому мовному матеріалі, відповідному сучасному лексичному шарові досліджуваної іноземної мови.

Література:

1. Мильруд Р.П. Методология и развитие методики обучения иностранным языкам / Р.П. Мильруд // Иностр. яз. в шк. – 1995. – № 5. – С. 13–18.
2. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С.И. Архангельский. – М. : Высшая школа, 1980. – 380 с.
3. Бондарь В.И. Дидактика: эффективные технологии обучения студентов / В.И. Бондарь. – К. : Сентябрь, 1996. – 129 с.

4. Баранник Н. Система роботи над розвитком граматико-стилістичних умінь студентів-філологів / Н. Баранник // Укр. мова і літ. в шк. – 2004. – № 7–8. – С. 54–57.
5. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Ф.С. Бацевич. – К. : Вид. центр «Академія», 2004. – 344 с.
6. Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика : [учебное пособие] / Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез. – 3-е изд., стер. – М. : Академия, 2005. – 336 с.
7. Мороз О.Г. Педагогіка і психологія вищої школи : [навчальний посібник] / О.Г. Мороз, О.С. Падалка, В.І. Юрченко ; за заг. ред. О.Г. Мороза. – К. : НПУ, 2003. – 267 с.
8. Reinecke W. Zur Theorie des Fremdspracherwerbs – ein methodologischer Ansatz / W. Reinecke ; пер. с нем. – М. : Академия, 1983. – 310 с.
9. Митрофанова О.Д. Лингводидактические уроки и прогнозы конца XX века / О.Д. Митрофанова // Иностран. яз. в шк. – 1999. – № 4. – С. 12–18.
10. Общеєвропейские компетенции владения иностранным языком: Изучение, преподавание, оценка. МГЛУ, 2003 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://learnweb.ru/articles/eurocomp.doc>.
11. Барышников Н.В. Параметры обучения межкультурной коммуникации в средней школе / Н.В. Барышников // Иностран. яз. в шк. – 2002. – № 2. – С. 10–13.
12. Акопянц А.М. Прагмалингводидактика – современная парадигма обучения иностранным языкам / А.М. Акопянц // Иностран. яз. в шк. – 2009. – № 3. – С. 17–21.
13. Караулов Ю.Л. О состоянии русского языка современности / Ю.Л. Караулов // Проблемы и перспективы развития русистики и материалы почтовой дискуссии. – М. : Изд. Моск. ун-та, 1991. –

[Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/analiz-lingvodidakticheskikh-aspektov-obucheniya-professionalno-orientirovannomu-oposredovannomu-obscheniyu>.

Цветаева Е. В. Лингводидактика и прагмалингводидактика как методологическая основа обучения иностранным языкам

Аннотация. В статье исследуется терминологический и научный инструментарий, имеющий непосредственное отношение к проблемам изучения иностранного языка, а именно лингводидактика и прагмалингводидактика; представлены основные категории лингводидактики – система обучения, цели, контент, средства и технологии обучения иностранному языку; прагмалингводидактики – ситуативная вариативность употребления языка.

Ключевые слова: обучение иностранному языку, лингводидактика, прагмалингводидактика.

Tsvietaieva O. Linguodidactics and Pragmalinguodidactics as a methodological basis of foreign language teaching

Summary. The present article examines the terminology and scientific context, directly related to the problems of learning a foreign language, Linguodidactics and Pragmalinguodidactics. The major categories of linguodidactics – teaching system, objectives, content, means and technology of training of foreign language and pragmalinguodidactics – situational variability of language use are presented.

Key words: foreign language teaching, linguodidactics, pragmalinguodidactics.